

Paw indyjski (*Pavo cristatus*) – popularny gatunek drobiu ozdobnego

Marcin Różewicz, Barbara Biesiada-Drzazga, Małgorzata Bednarczyk

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Instytut Bioinżynierii i Hodowli Zwierząt,
ul. Prusa 14, 08-110 Siedlce

Paw indyjski (*Pavo cristatus*), należący do rodziny kurowatych to obecnie bardzo popularny gatunek ptaka ozdobnego. Charakterystyczny ogon samca, złożony z długich i wielobarwnych piór sprawia, że jest to ptak znany i łatwo rozpoznawalny. Dzięki tej cesze pawie od dawna budziły podziw wśród ludzi. Znano je i ceniono jako ptaki ozdobne już bardzo dawno temu, bowiem Hindusi utrzymywali je w okolicach swoich domów ze względu na efektowny wygląd samców oraz jednocześnie dla bezpieczeństwa. Również dziś są uznawane za skutecznych pogromców jadowitych węży, w tym kobr. Obecnie są również uznane za narodowy symbol Indii. Liczna rzesza hodowców ptaków egzotycznych na całym świecie ulega fascynacji i urokowi tego gatunku prowadząc jego hodowlę. Jest to spowodowane przede wszystkim ich wyglądem – pięknym i wielobarwnym upierzeniem samców. Ich niezwykła uroda, dostojność, elegancja, gracia i powaga już w dawnych czasach zwracały uwagę rzeszy ludzi. Również obecnie nie brakuje hodowców, którzy poświęcają się z pasją hodowli pawie, nie tylko formy standardowej (tzw. dzikiej), ale także licznej obecnie gamie odmian barwnych. Z urodą samca pawia w szacie godowej, prezentującego swój wielobarwny ogon, nazywany trenem nie może konkurować żaden inny ptak. Sam rytuał godowy samca ma za zadanie zaimponować samicom i zdobyć względy jak największej ich liczby. Jednak to niezwykle widowisko robi wrażenie nie tylko na samicach pawia, ale także na hodowcach, biologach oraz innych obserwatorach. Przyciągało ono uwagę już starożytnych ludzi, którzy chcieli mieć te ptaki w pobliżu swoich domostw. Udomowione pawie

hodowali w swoich ogrodach już Egipcjanie i Fenicjanie. Według niektórych wzmianek w literaturze, ptak ten znany i hodowany jest od 3 tysięcy lat. Według Kominek (2003), udomowienie tych ptaków i ich hodowla mogły mieć miejsce nawet w V w. p. n. e. Były one hodowane przez dygnitarzy, co podkreślało wysoki status społeczny osób posiadających te ptaki. Podobnie w Polsce w dawnych czasach tylko zamożni ludzie mogli sobie pozwolić na utrzymywanie ptaków, które nie przynosiły korzyści w postaci jaj czy mięsa. Popularne były szczególnie na dworach królewskich, gdzie były otaczane szczególną opieką przez specjalnie do tego przeznaczone osoby. Dziś pawie są coraz częściej spotykane w przydomowych ogrodach, gospodarstwach agroturystycznych oraz parkach miejskich, wprowadzając do nich nieco życia i klimatu orientu. Nie są to ptaki bardzo wymagające, niemniej jednak trzeba zapewnić im odpowiednie warunki, aby cieszyły się dobrym zdrowiem oraz dumnie prezentowały atuty swej urody.

Celem pracy jest omówienie specyfiki biologii, wyglądu, warunków chowu, żywienia, rozrodu, ze szczególnym uwzględnieniem odmian barwnych utrzymywanych w hodowlach.

Charakterystyka wyglądu i behawioru

Paw indyjski (*Pavo cristatus*), nazywany również pawiem niebieskim lub zwyczajnym jest przedstawicielem rzędu grzebiących lub zamiennie kuraków (*Galliformes*), do którego przynależą również inne gatunki drobiu domowego, jak bażanty, kury, przepiórki. Jego najbliższymi kuzynami są bażanty, właśnie z tego względu przynależą do wspólnej rodziny kurowatych (*Phasianidae*).

Samce są znacznie większe niż samice. Długość ciała samca pawia może wynosić 220–240 cm (wraz z trenem), samicy natomiast 80–95 cm. Dymorfizm płciowy zaznacza się również w masie ciała. Dorosłe samice osiągają masę ciała około 2,75–3,5 kg, podczas gdy samce 4–6 kg. Rozpiętość skrzydeł wynosi około 140–160 cm. Pawie są więc stosunkowo dużymi ptakami, jednak nie utrudnia im to możliwości lotu. Ptaki te prowadzą raczej naziemny tryb życia, noc spędzając na wysokich gałęziach drzew, jednak w obliczu niebezpieczeństwa ze strony drapieżnika potrafią odlecieć na znaczną odległość.

Charakterystyczną cechą samca pawia indyjskiego jest jego tren, składający się z dość długich piór o efektownym ubarwieniu. Rozłożony ogon składa się z około stu piór pokrywowych – każde o długości około 120–160 cm (Łabaj, 2009). Ogon przypominający rozłożony wachlarz samiec prezentuje podczas rytuału godowego rytmicznie nim potrząsając i demonstrując przepiękne kolorowe oka oraz dodając do tego szybkie ruchy skrzydeł. W trakcie potrząsania piórami ogona i skrzydeł samiec wydaje szeleszczący dźwięk. Charakterystyczny dla samców tren zaczyna pojawiać się powyżej drugiego roku życia ptaka. Tworzące go pierwsze pióra nadogonowe wyrastają dopiero w drugim roku życia, jednak nie jest on tak okazały i nie posiada tak licznych oczek jak u starszych osobników. Całość trenu tworzą pióra o różnej budowie, jak też funkcji, dlatego ze względu na odmienną budowę i ułożenie dzieli się je na cztery kategorie. Pierwszą stanowią pióra podporowe, które mają brązowy kolor, widoczne wyłącznie podczas prezentacji ogona. Ze względu na swoją funkcję mają one długość do 50 cm i są sztywne. Dzięki temu możliwe jest uniesienie oraz utrzymanie trenu przez samca w pozycji pionowej. Jest ich zazwyczaj kilkanaście (15–18). Do drugiej kategorii zalicza się pióra nadogonowe, wyrastające przed podporowymi. Są to najdłuższe i najbardziej widoczne pióra w trenie – osiągają długość do 160 cm. Ich zadaniem jest spełnianie roli rusztowania, które podczas prezentacji trenu nadaje mu kształt rozłożonego wachlarza. Ze względu na charakterystyczny kształt ich końcówek nazywane są potocznie „rybimi ogonami”. Z kolei wyróżnia się grupę piór, które znajdują się po bokach trenu w trakcie prezentacji. W zależności od miejsca wyrastania

mają lepiej rozbudowaną prawą bądź lewą część ich chorągiewki. Ostatnią grupę stanowią pióra typowe, zawierające na końcu rozbudowaną, różnobarwną chorągiewkę, określaną pawim okiem. Układają się harmonijnie na powierzchni rozłożonego trenu i osiągają długość od 10 do 150 cm. Na ich stosinie obecne są pojedyncze promienie nie połączone haczykami (Dzięgielewska i in., 2013). Sam ogon – z racji tego, że może utrudniać ucieczkę przed drapieżnikiem spowalniając samca – był obiektem badań naukowych. Karol Darwin zastanawiał się nad jego rolą i powiązaniem z teorią doboru naturalnego. Wysnuł on hipotezę, że prawdopodobnie ma to związek z preferencjami samic, które na swoich partnerów wybierają samce o bujnym trenie oraz dużej liczbie oczek znajdujących się na piórach nadogonowych. Z uwagi na to, że ich ilość wzrasta w kolejnych latach życia samca (z każdym kolejnym sezonem lęgowym następuje ich wymiana), samice wybierają osobnika, który przeżył wiele lat. Jest to dla nich informacja, że będzie on dobrym ojcem potomstwa, które odziedziczy po nim wartościowe geny. Po zakończonym okresie godów samce gubią ozdobne pióra, które jednak już po paru miesiącach (3–4) odrastają, aby w kolejnym sezonie lęgowym wyglądać jeszcze bardziej efektownie, gdyż przybywa na nich tzw. pawich oczek (Pudyszak, 2003). U starszych samców może ich być nawet powyżej stu. Często w naturalnym środowisku obserwuje się grupowe toki samców, a wówczas samice mają możliwość porównania i wyboru najbardziej odpowiedniego partnera na ojca ich potomstwa (Kominek, 2002). Oprócz samego trenu, który po okresie lęgowym wraz z wypadaniem kolejnych piór przestaje być ozdobą samca, wyraźniej ukazują się inne atuty jego urody. Pióra głowy, szyi oraz na piersi i brzuchu są koloru niebieskiego z metalicznym połyskiem. Na czubku głowy pawia, zarówno samca jak i samicy, znajduje się około 20–25 wąskich piór postrzępionych na końcach, które tworzą tzw. koronę (fot. 1). W części twarzowej wokół oka występują ciemne kontury, a wokół nich – charakterystyczne dwie białe linie (Dzięgielewska i in., 2013). Pióra znajdujące się na grzbiecie mają kolor zielony, na skrzydłach – brązowy. Samica z racji biologicznej roli, jaką przypisała jej natura, czyli wysiadywania jaj i opieki nad pisklętami, podobnie jak inne samice kuraków jest skromniej

ubarwiona. Jest to przystosowanie mające na celu maskowanie jej obecności na gnieździe wśród brązowego poszycia lasu w trakcie wysiadywania jaj. Jej upierzenie jest barwy szarobrązowej z zielonkawą połyskującą szyją.

Pawia indyjskiego od pokrewnego gatunku pawia zielonego (*Pavo muticus*) odróżnia wygląd. Paw zielony ma przede wszystkim białą skórę na części twarzowej, pióra na szyi i piersi barwy zielonej ze złotym połyskiem, a na głowie

widoczny czub w kształcie kłosa (fot. 2). Pokrywy skrzydeł są turkusowoniebieskie z metalicznym połyskiem, grzbiet zielony z brązowym połyskiem, ciemnoniebieski kolor szyi i piersi, czub – w kształcie kłosa zboża (Świerczewska i Sienicka, 2003). Samice obu gatunków również łatwo jest odróżnić po wyglądzie. Samica pawia zielonego jest podobna do samca, ale nie posiada trenu. Oba gatunki mogą jednak krzyżować się ze sobą, dając płodne potomstwo.

Fot. 1. Portret głowy samca pawia

Phot. 1. Portrait of a male peacock's head

(<http://www.trekearth.com/gallery/Asia/India/West/Rajasthan/Jaipur/photo1288631.htm>)

Fot. 2. Paw zielony (*Pavo muticus*)

Phot. 2. Green peafowl (*Pavo muticus*)

(<https://www.pinterest.com/ahugavert/birds-green-peacocks/?lp=true>)

Pomimo podziwu i fascynacji, jakie budzą pawie u wielu ludzi, przeszkodą w ich hodowli są często wydawane przez nie głośnie dźwięki. W naturze pełnią one ważną rolę, bowiem ostrzegają inne osobniki, jak również inne gatunki zwierząt przebywające w pobliżu o niebezpieczeństwie ze strony skradającego się drapieżnika. W hodowli pawie często wydają ostrzegawczy okrzyk na widok psa lub nieznaną im osoby, jednak zależy to również w pewnym stopniu od ich oswojenia się z obecnością ludzi i innych zwierząt. Repertuar sygnałów dźwiękowych jest znacznie większy, bowiem można zidentyfikować co najmniej 5 rodzajów odgłosów wydawanych przez te ptaki obu płci. Różnią się one barwą i natężeniem. Donośne odgłosy wydawane przez samce w okresie godowym mają na celu obwieszczenie ich dominacji i prawa do terytorium. Na dźwięk ostrzegawczy wydany przez jednego osobnika reagują pozostałe. Ich charakterystyczną cechą jest także instynkt terytorialny występujący u samców w okresie godowym. Pawie bardzo przywiązują się do terenu, na którym przebywają, stąd zalicza się je do ptaków osiadłych. W hodowli mogą one bezkonfliktowo współzysztować na wspólnym wybiegu z innymi gatunkami drobiu (Różewicz, 2016 b).

Wykorzystanie pawi przez człowieka

Pierwotny cel udomowienia pawia wydaje się jednoznaczny, przyczyną była oczywiście ich uroda i barwne upierzenie samców. Paw uznawany jest za najstarszego hodowanego ptaka ozdobnego. Podejmowano również próby spożywania mięsa pawi (już przez starożytnych Rzymian), czego jednak bardzo szybko zaniechano z racji tego, że było ono twarde i łykowate (Łabaj, 2009). W późniejszym okresie jako substytut mięsa pawiego zaczęto spożywać języki tych ptaków. W średniowieczu, kiedy ludzie poszukiwali wykwintnych dań, aby dodatkowo podkreślić uroczysty charakter wystawnych uczt, pieczone pawie ponownie powróciły na stoły wysokich dygnitarzy. W tych czasach serwowano dania z mięsa pawi również w Polsce. Jednakże, gdy do Europy trafiły indyki, ich mięso zastąpiło mięso pawi. Współcześnie nie praktykuje się mięsnego użytkowania tych ptaków, a ich hodowla ma jedynie aspekt ozdobny. W Indiach jednak, gdzie szczególnie ceni się te ptaki, a paw jest narodo-

wym symbolem tego kraju, pomimo zakazu polowania kłusownicy nadal je zabijają. Przygotowuje się z nich potrawy i dania wraz z mięsem kur. Ma to stanowić atrakcję i przysmak dla turystów (Łabaj, 2009). W Polsce pawie hodowano na dworach królewskich i w ogrodach przypałacowych szlachty. Posiadanie ich zawsze było w pewien sposób podkreśleniem wysokiego statusu społecznego ich właścicieli. Tylko zamożne osoby mogły bowiem pozwolić sobie na utrzymanie i żywienie ptaków, które nie przynosiły korzyści w postaci mięsa czy jaj. W późniejszym okresie wielu ludzi mniej zamożnych, nie mogących sobie pozwolić na zakup pawi z racji wysokiej ceny posuwało się do ich kradzieży. Zaczęto więc w celu odstraszania potencjalnych złodziei rozpowszechniać wieść, że ptaki te przynoszą nieszczęście. Było to dość skuteczne, o czym świadczy do dziś panujący pogląd wśród starszych mieszkańców wsi, że krzyk pawia zwiastuje śmierć.

Zafascynowani tymi ptakami ludzie używali ozdobnych piór z ogona samców do przyozdabiania swoich domów i strojów. O tym, że ptaki te mają swoje miejsce w kulturze naszego kraju świadczy to, że pawie pióra są elementem ozdobnym tradycyjnego stroju krakowskiego. Dziś, podobnie jak pierwotnie pawie są traktowane jako ptaki ozdobne, które dodają uroku parkom, alejom i przydomowym ogrodom, stając się ich niewątpliwą ozdobą. Jak wskazują badania ankietowe przeprowadzone przez Sokołowicz i Krawczyk (2010), ponad 80% respondentów odpowiedziało, że drób w gospodarstwach agroturystycznych stanowi dla nich ozdobę otoczenia, a 84% stwierdziło, że jest atrakcją dla dzieci. W świetle tych badań pawie jako ptaki przyjazne oraz niezwykle barwne mogą stanowić więc atrakcję w tego typu gospodarstwach. Łagowska i Kot (2013) zwróciły uwagę na istotną rolę zwierząt jako elementu produktu turystycznego, przyczyniają się one bowiem do tworzenia ciekawej oferty.

Zdaniem autorek, kontakt z egzotycznymi zwierzętami, takimi jak ptaki, jest istotnym czynnikiem, który motywuje turystę do przyjazdu w określone miejsce. Autorki po przeprowadzonej analizie ofert gospodarstw agroturystycznych na terenie województw lubelskiego i podlaskiego wskazały na niedostateczne wykorzystanie zwie-

rząt w turystyce wiejskiej w odniesieniu do liczby oferowanych gatunków.

Hodowla ptaków ozdobnych jest także ważnym elementem życia codziennego wielu ludzi. Możliwość kontaktu z ptakami oraz opieka nad nimi stanowi dla wielu hodowców formę hobby oraz element rekreacji w życiu codziennym (Brzóska i in., 2012). Utrzymywanie niewielkiego stadka pawi może więc być dla pewnych osób pasjonującym zajęciem (Gugołek i in., 2016). Możliwość kontaktu z tymi ptakami mogą mieć także mieszkańcy miast, ponieważ w wielu z nich są one utrzymywane wpółdziko w przypałacowych parkach miejskich. Takie populacje pawi występują m.in. w Warszawskich Łazienkach, a także Kozłowie, Puławach oraz wielu innych miastach. Jest to atrakcja zarówno dla samych mieszkańców, jak też turystów odwiedzających te miejsca, a zwłaszcza dzieci.

Ptaki te jako gatunek drobiu ozdobnego cenione są też w krajach Europy Zachodniej, ale w szczególności w Stanach Zjednoczonych. Tam właśnie wyhodowano znaczącą ilość znanych obecnie odmian barwnych pawi. O tym, jak dużą popularnością cieszy się w USA hodowla tych ptaków, świadczy fakt funkcjonowania tam organizacji hodowców pawi pod nazwą „The United Peafowl Association”. Służy ona popularyzacji ich hodowli oraz wymianie doświadczeń i materiału hodowlanego pomiędzy hodowcami (Kominiek, 2003).

Pawie ze względu na swój niecodzienny wygląd wzbudzają także zainteresowanie naukowców jako model badawczy w procesie doboru płciowego. Jako pierwszy zainteresował się nimi Karol Darwin, badając przyczynę ewolucji u samców tego gatunku, ich charakterystycznych barwnych piór trenu oraz roli, jaką pełnią one podczas wyboru na partnera danego samca przez samicę. Dziś również dzikie populacje tych ptaków stanowią cenny obiekt badawczy dla wielu naukowców. Prowadzą oni obserwacje preferencji wyboru samic oraz genetyczną analizę na podstawie pobieranych próbek DNA, ilości potomstwa samców i powiązania z tym faktem cech ich trenów (Gadagkar, 2003).

Warunki chowu i hodowli

Pawie, chociaż pochodzą ze strefy kli-

matycznej, gdzie w ciągu roku temperatury nie spadają poniżej 15°C, dość dobrze adaptują się do warunków pogodowych naszego kraju. Jedynie w okresie późnej jesieni oraz szczególnie srogiej zimy wymagają zapewnienia im ciepłych pomieszczeń na noc. Z racji tego, że traktowane są wyłącznie jako ozdoba, pozwala im się swobodnie poruszać po możliwie dużym terenie ogrodów bądź podwórek. Jako stosunkowo duże i jednocześnie dość ruchliwe ptaki wymagają zapewnienia im możliwie jak największej przestrzeni. W okresie letnim często wybierają na miejsce noclegowe dostępne gałęzie drzew. Jedną z przesłanek, przemawiającą za zamykaniem pawi na noc w zamkniętych pomieszczeniach bądź wolierych, jest obecność drapieżników. Pozbawienie ich zdolności do lotu poprzez podcięcie im lotek I rzędu w skrzydłach uniemożliwia im dostanie się na gałęzie i ułatwia zagonienie do woliery. Miejsce noclegowe powinno być jednak wyposażone w odpowiedniej długości grzędy, które w sytuacji, gdy ptaki mają podcięte lotki, powinny być odpowiednio niżej zamontowane. Woliery jest także niezbędnym elementem, który pozwala na przyzwyczajenie nowo sprowadzonych pawi do hodowli. Stres związany ze zmianą otoczenia powoduje wzmożoną płochliwość i chęć ucieczki. Zazwyczaj więc hodowcy wykorzystują zamknięte woliery jako element pozwalający ptakom na oswojenie się oraz adaptację (Kozuszek, 2005). Po okresie około 4–6 tygodni od sprowadzenia otwiera się drzwi woliery i wypuszcza pawie na wolny teren, umożliwiając im swobodne poruszanie się po nim (Różewicz, 2016 b). W okresie zimy, szczególnie kiedy występują srogie mrozy lepiej jest utrzymywać ptaki przez cały czas w zamkniętych pomieszczeniach. Zaleca się, aby miały one odpowiednią powierzchnię w stosunku do ich ilości. Minimalna powierzchnia dla haremu składającego się z samca i dwóch samic to około 40 m² (Dzięgielewska i in., 2013). Istotne są także wymiary pomieszczenia, aby umożliwić swobodne obrócenie się samca z trenem. Dobrym rozwiązaniem jest także ulokowanie dwóch oddzielnych wyjść (Korytkowska, 2015). Szczególną uwagą i troską należy w okresie silnych mrozów otoczyć młode osobniki z późnych lęgów (Gorzdowski i Jabłoński, 2002). Niektórzy hodowcy praktykują całoroczne utrzymywanie pawi w pół

osłoniętych woliarach, jednak w zimie dodatkowo wysypują na podłodze grubą warstwę ściółki (około 5–10 cm), jaką mogą być trociny drzewne lub słoma. Ma to na celu izolację od zimnego podłoża. Woliery te są zadaszone oraz od strony wschodniej i północnej mają ściany z betonu bądź drewna, natomiast od strony południowej i zachodniej z siatki. Jak wskazują Dziegielewska i in. (2013), takie warunki mają korzystny wpływ na zdrowie ptaków, bowiem stały dostęp świeżego powietrza i naturalnego światła słonecznego minimalizuje możliwe problemy ze strony układu oddechowego.

Żywnienie

W naturze znaczący udział w diecie pawi stanowi pokarm roślinny (około 70%), w tym głównie ziarna i owoce, a w mniejszym pokarm zwierzęcy (30%), na który składają się np. drobne owady i inne bezkręgowce, a także małe płazy i gady. Dorosły osobnik zjada dziennie około 250 g pokarmu (Korytkowska, 2011). W warunkach hodowlanych żywienie pawi nie stanowi problemu. Na podstawową karmę składa się mieszanka zbóż, takich jak: pszenica, jęczmień, owies, kukurydza, łuskane ziarno słonecznika. Jako urozmaicenie jeden lub dwa razy w tygodniu podaje się czerstwe pieczywo, uprzednio namoczone i wymieszane z chudym twarogiem. Z warzyw i owoców chętnie są zjadane jabłka, winogrona, truskawki oraz owoce śliwy tarniny. Cennym pokarmem bogatym w witaminy oraz makro- i mikroelementy są zielonki. Te z traw oraz z takich ziół, jak: pokrzywa, krwawnik, mniszek lekarski, gwiazdnica. W przypadku, gdy ptaki nie mają możliwości pobierania ich swobodnie z wybiegu, należy je podawać w postaci zerwanej i posiekanej wprost do woliery. Pokarmem bogatym w białko, ważnym szczególnie w okresie odchowu młodych piskląt, są owady. Ptaki poruszające się swobodnie po terenie ogrodu lub podwórka mają możliwość uzupełniania swojej diety o ten cenny pokarm. W Polsce nie produkuje się pasz i karm przeznaczonych specjalnie dla pawi, stąd hodowcy – z racji ich podobieństwa do indyków – stosują mieszanki przemysłowe dla tego gatunku. Zawierają one odpowiednią ilość składników pokarmowych, także dla piskląt pawi. Pokarm dorosłym osobnikom oraz podrośniętym młodym

podaje się do czystego karmidła. Uzupełnia się go kilkakrotnie w ciągu dnia, lecz małymi porcjami. Takie postępowanie ma tę zaletę, że jest on zawsze świeży i oczekiwany przez ptaki, dzięki czemu chętniej utrzymują one kontakt z człowiekiem. Ze względu na znacznie wyższe zapotrzebowanie samic w okresie znoszenia jaj zaleca się podawanie im w tym czasie pełnoporcjowej mieszanki dla kur niosek (Pudyszak, 2004). Niezbędny jest także dostęp do świeżej i czystej wody, do której można zastosować dodatek preparatu witaminowego.

Lęgi i odchów młodych

Dla hodowców istotne znacznie ma różnorodność posiadanych ptaków w celu zwiększenia liczby utrzymywanych osobników oraz kojarzenie ich ze sobą w celu uzyskiwania nowych odmian barwnych, co jest niezbędnym elementem prowadzenia pracy hodowlanej. Samice pawi pierwsze jaja mogą znosić w drugim roku życia, natomiast samce uzyskują pełną dojrzałość płciową dopiero w trzecim roku. W hodowlach zdarzają się jednak przypadki, że dwuletni samiec kopuluje z samicami, które znoszą zapłodnione jaja (Kaszyński, 2015). W środowisku naturalnym, na terenie Indii sezon lęgowy pawi rozpoczyna się z wraz z nastaniem pory deszczowej, co ma miejsce od czerwca do października. Na Cejlonie natomiast jest to okres od grudnia do kwietnia (Kominiek, 2002). W Polsce rozpoczyna się on w połowie kwietnia, jednak przy ciepłej i słonecznej wiosnie może to nastąpić wcześniej.

Rytuał godowy, mający nakłonić samicę do aktu kopulacji, nazywany jest tokowaniem. W jego trakcie samiec zachowuje się w specyficzny sposób. Prezentuje swój bujny tren samicy, dodatkowo potrząsając nim i wykonując szybkie ruchy skrzydłami. Stara się w ten sposób zwrócić na siebie jej uwagę. Samica natomiast pozornie nie okazuje zainteresowania, dziobie w podłożu jakby poszukiwała pokarmu. Samiec idzie prostopadle w jej kierunku coraz energiczniej potrząsając trenem. Samica, jeśli nie jest gotowa do kopulacji ucieka, natomiast jeśli uległa czarowi samca przykuca, co jest aktem akceptacji i wówczas dochodzi do krótkiego aktu kopulacji (Różewicz, 2016 a). Pawie są gatunkiem poligamicznym, stąd też w hodowlach najczęściej

utrzymuje się jednego samca i harem 2–6 samic. W większych hodowlach, gdzie hodowane są ptaki różnych odmian barwnych, w okresie lęgowym są najczęściej dzielone według przynależności do konkretnej odmiany na małe stadka reprodukcyjne. Po akcie kopulacji samica poszukuje odpowiedniego miejsca na założenie gniazda, które stanowi zagłębienie w ziemi wyoszczędzone suchymi pędami traw i liśćmi. Jest ono zawsze dobrze zakamuflowane pod gęstą szatą roślinności, co ma za zadanie ukrycie jaj oraz wysiadującej samicy przed drapieżnikami. Po zniesieniu wszystkich jaj (każde o masie około 95–100 g), których ostateczna liczba może wynosić 5–8, zaczyna się okres ich wysiadywania trwający 28 dni (Gorzdowski i Jabłoński, 2002). Czasami zdarza się, że hodowcy odbierają jaja zniesione przez samice i wkładają je do aparatu lęgowego. Jest to uzasadnione, gdy hodowcy zależy na uzyskaniu możliwie największej liczby piskląt. Najczęściej dzieje się tak w przypadku rzadkich odmian barwnych. Hodowca systematycznie podbierając jaja samicy sprawia, że znosi ona kolejne.

Pawice są bardzo troskliwymi matkami,

a obserwacja naturalnych zachowań związanych z opieką na pisklętami jest bardzo ciekawa (fot. 3). Atutem lęgów naturalnych jest mniejszy nakład pracy hodowcy, jaki musi on ponieść, kiedy sam sprawuje opiekę nad pisklętami ze sztucznego lęgu.

Młode pawie przed chłodem oraz niebezpieczeństwem chronią się pod skrzydła i ogon samicy (Pudyszak, 2003). Zaraz po wykluciu piskląta pawia ma masę ciała około 60–70 g. Dość szybko młode piskląta opierzają się. W trzecim tygodniu życia młode pawie posiadają dobrze wykształcone lotki skrzydeł i już potrafią podfruwawać, a na ich głowie zaczyna wyrastać charakterystyczna dla gatunku korona (fot. 4). Trzeba pamiętać o tym, że młode pawie są bardzo wrażliwe na zimno i wilgoć. Stąd, jeśli warunki pogodowe są niesprzyjające, lepiej jest zamknąć je w pomieszczeniu. Starsze osobniki, powyżej 5–6 tygodnia życia mają już w pełni wykształcone upierzenie i są z tego powodu mniej wrażliwe na deszcz i zimno. Pawie rosną i rozwijają się wolno i w wieku 6 miesięcy nie są jeszcze całkowicie wyrosnięte. Pełny wzrost osiągają dopiero pod koniec pierwszego roku życia.

Fot. 3. Samica pawia z pisklętami
Phot. 3. Female peacock with chicks (<http://aviornis.com.pl>)

Fot. 4. Samica pawia z młodymi w wieku 3 tygodni
Phot. 4. Female peacock with chicks aged 3 weeks (<http://www.garnek.pl>)

Fot. 5. Samiec pawia odmiany białej w trakcie tokowania
Phot. 5. Male peacock of white variety making a display call (<http://webneel.com/peacock-photos-white>)

Fot. 6. Samiec i samica pawia odmiany arlekin
Phot. 6. Male and female peacocks of pied variety (<https://www.pinterest.com>)

Fot. 7. Samiec pawia odmiany czarnoskrzydłej
Phot. 7. Male peacock of black shouldered variety (<http://zoomia.pl/>)

Fot. 8. Samiec odmiany charcoal
Phot. 8. Male peacock of charcoal variety (<http://texaspeafowl.com/>)

Odmiany barwne

Hodowla pawi, podobnie jak w przypadku innych gatunków drobiu domowego pozwoliła na uzyskanie nowych odmian barwnych znacznie różniących się od formy wyjściowej (dzikiej). Szczególnie w ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat, dzięki hodowcom i ich pracy nad nowymi odmianami, a również w wyniku mutacji powstających w genach odpowiedzialnych za kolor oraz barwę upierzenia – uzyskano ciekawe odmiany pawi. Większość z odmian, poza białą, powstała pod koniec XX w. Popularność hodowli pawi, szczególnie w Stanach Zjednoczonych sprawia, że wciąż uzyskiwane są nowe odmiany. Dodatkowo, poprzez ich kojarzenie uzyskuje się osobniki reprezentujące inne warianty w obrębie odmiany. Przykładowo, popularną odmianą są pawie arlekiny występujące w wariantach brązowym oraz charcoal. Coraz powszechniej spotykany jest wariant pawi „białookich”. Samce mają wtedy ubarwienie upierzenia charakterystyczne dla odmiany, jednak pawie oka w trenie mają kolor biały. Poprzez odpowiednie kojarzenia można uzyskać np. pawie odmiany czarnoskrzydłej w wariacie białookim. Istotna jest wtedy jednak znajomość podłoża genetycznego, ponieważ większość odmian barwnych warunkowana jest genami autosomalnymi, ale także tymi związanymi z płcią (np. odmiana brzoskwiniowa).

Odmiana biała

Najstarszą odmianą pawia, co świadczy również o wielowiekowym procesie domestykacji i hodowli tych wspaniałych ptaków, jest biała. Należy podkreślić, że powstanie jej nie jest wynikiem albinizmu, spotykanego u innych gatunków zwierząt, ponieważ pawie odmiany białej nie mają charakterystycznych czerwonych oczu. Szerzej znana jest w Europie od około 1600 r. (Pudyszak, 2004). Pierwsze białe osobniki pojawiały się w hodowli u starożytnych Rzymian, jednak z braku wiedzy z zakresu dziedziczenia się tej mutacji były one rzadkością i otaczano je wyjątkową czcią jako dar bogów. Jak podaje Kozuszek (2016), białe pawie były znane na terenie dzisiejszej Syrii i Egiptu (hodowane przez faraonów) stosunkowo dawno – dwieście lat przed Chrystusem. Ze względu na to, że były to osobniki rzadko występujące, cenione były przez Hin-

dusów, a szczególnie przez zamożnych maharadzów. Zarówno samiec, jak i samica tej odmiany mają wyłącznie upierzenie barwy śnieżnobiałej. U samca brak jest charakterystycznych kolorowych oczek na ogonie występujących u formy standardowej (fot. 5). Odmiana ta jest dziedziczona w sposób recesywny, uwarunkowana genem *w* (od angielskiego słowa *white* oznaczającego biały). Ze względu na recesywny charakter tego genu tylko kojarzenie osobników odmiany białej daje zawsze potomstwo białe. Po skojarzeniu osobnika białego i formy standardowej uzyskamy pisklęta wyłącznie standardowe. W kolejnym pokoleniu jednak kojarząc rodzeństwo z pokolenia F_1 uzyskuje się zgodnie z prawem dziedziczenia 25% młodych odmiany białej.

Odmiana arlekin

Kolejną znaną od dość dawna odmianą jest arlekin, nazywany również potocznie odmianą pstrą. U ptaków tych występuje barwne upierzenie podobnie jak u formy standardowej, ale obecne są również białe plamy o zróżnicowanej wielkości nierównomiernie rozmieszczone na całym ciele (fot. 6). Z tego względu wyróżnia się w obrębie tej odmiany dwie formy. U typowego arlekina dominuje barwne upierzenie w stosunku do nielicznych, choć o dużym obszarze białych łatek. Paw arlekin formy tzw. odwróconej ma przeciwne proporcje, ponieważ dominują w jego upierzeniu białe plamy z mniej licznym barwnym upierzeniem. Paw arlekin nie jest krzyżówką powstałą na drodze skojarzenia pawia odmiany białej ze standardowym barwnym ptakiem, ale oddzielną mutacją. Jednak, w celu pewnej modyfikacji wielkości białych plam na ciele u odmiany arlekin stosuje się krzyżówki, zarówno z odmianą standardową – uzyskane w ten sposób osobniki są podobne do arlekina, ale mają mniejsze łatki, jak też z pawiem białym – co daje arlekiny o większej ilości i wielkości białych łatek, tzw. arlekina odwróconego (Pudyszak, 2004).

Odmiana czarnoskrzydła

Dobrze znana jest także odmiana czarnoskrzydła, która pojawiła się stosunkowo niedawno, bo w 1850 r. w Anglii (Pudyszak, 2004).

U samca tej odmiany skrzydła zamiast barwy brązowej (tak jak u odmiany standard) są

koloru czarnego. Dodatkowo, szyja i pierś są nieco ciemniejszego koloru granatowego w porównaniu do odmiany standardowej (fot. 7).

Samice mają podobne upierzenie jak

standardowe, jednak posiadają jaśniejsze podbrzusze oraz nieliczne białe plamki. Gen warunkujący tę odmianę ma charakter recesywny autosomalny, oznaczany jako b.

Fot. 9. Samiec odmiany brzoze
Phot. 9. Male peacock of bronze variety (pinterest.com)

Fot. 10. Samiec odmiany brzoskwiniowej (<http://texaspeafowl.com>)
Phot. 10. Male peacock of peach variety (http://texaspeafowl.com)

Odmiana charcoal

Odmiana ta została po raz pierwszy zauważona w 1980 r. Pierwsze osobniki pojawiły się wśród potomstwa standardowej pary pawia w zoo Pheonix w stanie Arizona. Samca odmiany charcoal cechuje ciemnobrązowy kolor upierzenia. Zarówno u samca, jak i samicy jest ono matowe bez połysku. W odróżnieniu od odmiany bronze, skrzydła są jasnej barwy, a na trenie samca oczka mają jaśniejszą barwę (fot. 8). Samice przypominają osobniki standardowej odmiany z tą różnicą, że ich upierzenie jest nieco ciemniejsze i brak u nich mieniących się refleksów na piórach.

Odmiana bronze (brązowa)

Podobnie jak odmiana charcoal, osobniki bronze uzyskano od pary pawia standardowych, a obie odmiany powstały dokładnie w tym samym roku. Różnice między nimi można dostrzec uważnie przyglądając się ptakom. Samca bronze cechuje znacznie ciemniejsze ubarwienie głowy i szyi. Jest ono wynikiem wymieszania barwy brązowej oraz zielonej i mocno opalizuje w promieniach słońca (fot. 9).

Odmiana opal

Powstała w 1990 r. w Delaware w USA. Pasjonat i hodowca pawia uzyskał ją, podobnie jak poprzednie odmiany, od pary standardowych ptaków. Samice tej odmiany podobne są do samic standardowych, jednak przeważa u nich grafitowa barwa upierzenia, szczególnie na grzbiecie. Samce cechuje ciemnografitowy kolor upierzenia na tułowie, natomiast głowa i szyja mają barwę matowego błękitu. Pióra nadogonowe trenu mają barwę grafitowobrązową, jednak znajdujące się na nich oczka, podobnie jak u odmiany standardowej, są mieszaniną kolorów zieleni, niebieskiego oraz pomarańczowego, jednak nie są tak jaskrawe.

Odmiana midnight

Została uzyskana w 1998 r. w prywatnej hodowli w stanie Kansas ze skojarzenia osobników odmiany czarnoskrzydłej. U samców widoczne jest podobieństwo do odmiany charcoal, jednak u nich upierzenie jest znacznie ciemniejsze oraz opalizujące.

Odmiana taupe

Powstała stosunkowo niedawno, bo dopiero w 2005 r. Pierwsze osobniki tej odmiany uzyskano od pary pawia odmiany fioletowej. Niestety obecnie nie wiadomo, czy jest to odmiana, u której dziedziczenie cechy barwy jest związane z płcią czy też warunkowane autosomalnym genem. Przypuszcza się, że gen odpowiadający za tę odmianę jest recesywny i nie związany z płcią, jednak nie jest to jeszcze potwierdzone. Pawie odmiany taupe cechuje upierzenie w bardzo jasnych odcieniach beżu oraz szarości, do jasnokremowego w odcieniach brązu, beżu i kremu.

U samca brak jest kolorowych oczek na piórach trenu jak u odmiany standardowej. Samica ma bardzo jasne upierzenie w kolorze beżowoszarzym.

Odmiana brzoskwiniowa (z ang. peach)

Ostatnio popularna stała się także odmiana brzoskwiniowa, powstała w 1991 r. Barwa upierzenia tych ptaków jest jasnobrązowa, czasami beżowa. Głowa i szyja mają kolor ciemnego brązu, natomiast tułów oraz tren samca są wyraźnie jaśniejsze (fot. 10).

Odmiana ta jest uwarunkowana genem związanym z chromosomami płci (minifluffsrabbitry.weebly.com/peacock-color-genetics.html).

Podsumowanie

Pawie to bez wątpienia ptaki wyjątkowe i niejedna osoba obserwując je i mając z nimi kontakt będzie pod ich wrażeniem. Stąd tak znaczna liczba hodowców tych ptaków zarówno w Polsce, jak i na świecie. Ze względu na walory ozdobne są one atrakcją dla właścicieli ogrodów, a także w gospodarstwach agroturystycznych, których goście cenią sobie kontakt ze zwierzętami.

Obserwacja ich zwyczajów oraz rytuału godowego jest zarówno dla hodowców, jak i obserwatorów niezwykle interesująca. Nie są to ptaki wymagające, więc nie ma konieczności ponoszenia wysokich nakładów na budowę odpowiednich pomieszczeń.

Są ptakami towarzyskimi, łagodnymi, poznają swoich opiekunów i łatwo przywiązują się do terenu, na którym żyją.

Literatura

- Brzóska F., Dobrowolska D., Kłopotek E., Pietras M. (2012). Drób ozdobny – hodowany przez człowieka dla przyjemności. *Wiad. Zoot.*, L, 4: 67–76.
- Dzięgielewska Ż., Barszcz K., Kupczyńska M. (2013). Pawie Indyjskie – środowisko życia w hodowli wolnowybiegowej. *Dawna medycyna i weterynaria – Środowisko a zwierzę*. Wyd. Muzeum Ziemi Chełmińskiej w Chełmnie, ss. 57–74.
- Gadagkar R. (2003). Is the peacock merely beautiful or also honest? *Current Sci.*, 85, 7: 1012–1020.
- Gorazdowski M.J., Jabłoński K.M. (2002). Bażanty i pawie. Agencja wyd. Egros, Warszawa.
- Gugolek A., Jastrzębska A., Strychalski J. (2016). Wykorzystanie gołębi i innych gatunków ptaków w rekreacji człowieka. *Wiad. Zoot.*, LIV, 2: 90–95.
- Kaszyński B. (2015). Chów pawi. *Fauna & Flora*, 8 (199): 4–5.
- Kominek E. (2002). O pawiach indyjskich...prawie wszystko. Cz I. *Woliera*, 3: 18–21.
- Kominek E. (2003). O pawiach indyjskich...prawie wszystko. Cz II. *Woliera*, 1–2: 22–26.
- Korytkowska G.H. (2011). A może paw? *Pol. Drob.*, 4: 69–71.
- Korytkowska G.H. (2015). Pawie. *Ogólnopol. Inf. Drob.*, 9 (288): 8–12.
- Kożuszek R. (2005). Agroturystyczna rewelacja. *Pawie indyjskie*. *Wiś Jutra*, 11 (88): 28.
- Kożuszek R. (2016). Białe pawie w zagrodzie. *Fauna & Flora*, 7 (210): 4–5.
- Łabaj M. (2009). Ach, te pawie. *Fauna & Flora*, 11 (130): 3–6.
- Łagowska B., Kot I. (2013). Znaczenie zwierząt w kreowaniu produktu turystyki wiejskiej w Polsce Wschodniej. *Econ. Manag.*, 3: 25–34.
- Pudyszak K. (2003). Paw indyjski. *Pol. Drob.*, 1: 32–33.
- Pudyszak K. (2004). Drób ozdobny. Oficyna wyd. HOŻA, Warszawa, ss. 60–67.
- Różewicz M. (2016 a). Pawie – chów i hodowla. *Hod. Drobiu*, 8 (226): 60–65.
- Różewicz M. (2016 b). Pawie – piękne i orientalne ptaki. *Gołębie i Drobny Inw.*, 2 (71): 37–42.
- Sokołowicz Z., Krawczyk Z. (2010). Znaczenie chowu drobiu w gospodarstwach agroturystycznych w opinii mieszkańców województwa podkarpackiego. *Rocz. Nauk. Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, XII, 4: 314–316.
- Świerczewska E., Siennicka A. (2003). Pawie to ptaki nie tylko piękne, ale i mądre. *Pol. Drob.*, 4: 36–37.
<http://minifluffsrabbitry.weebly.com/peacock-color-genetics.html>

INDIAN PEA FOWL (*PAVO CRISTATUS*) – A POPULAR SPECIES OF ORNAMENTAL POULTRY

Summary

The purpose of this paper is to discuss the biology, appearance, breeding, feeding and reproduction of Indian peafowl with particular regard to the color variants kept in the farms. The Indian peafowl has long been a well-known species of ornamental poultry. These birds were kept in ancient times because of their ornamental value. Today it is also a very popular species bred around the world for pleasure.

Key words: Indian peafowl, ornamental species